

NORSKE ESSAYISTER

SIGURD IBSEN

Videnskap og mystik

og andre essays

Redaktør

Helge Nordahl

GRØNDAHL DREYER

Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur

Thorleif Dahls Fond

© Grøndahl og Dreyers Forlag AS 1992

Alle henvendelser om rettigheter til denne bok stiles til:

Grøndahl og Dreyers Forlag A.S.

Fred. Olsensgt. 5

Postboks 1153 Sentrum

0107 Oslo 1

Omslag: GRID Strategisk Design

i samarbeid med Ken Friedman Design

ISBN 82-504-1920-0

Sats: Hamar Maskinsetteri

Trykk: Norbok a.s, Oslo/Gjøvik

Redaksjon for serien *Norske essayister*:

Helge Nordahl, Øistein Parmann,

Bernt Vestre, Asbjørn Aarnes

Jagthunden

Juni 1911

Jeg var gået tilsengs med tunghed i hovedet og matte lemmer, brændende hed, men imellem med kuldegysninger. Der lå jeg nu og væltede mig, time efter time, i denne feberens halvbevidste tilstand, som ikke er søvn og ikke er vågen og kjendes på de hårdnakkede forestillinger, som ligefrem påtvinger sig og ikke kan vises bort, da viljen er lammet, mens dømmekraften endnu er såpas i behold, at man har en fornemmelse af, at man jo ligger og væver med urimelige ting. Jeg erindrer, at jeg den nat havde et forskrækkeligt mas med en ligeså vidt-løftig som umotiveret multiplikation, som ikke undte mig fred, og som jeg aldrig fik bugt med. Senere veg denne fixe idé, men kun for at give plads for andre, ikke mindre meningsløse besættelser, og omsider, jeg véd ikke ved hvilken overgang, kom hele min hjernevirksomhed til at samle sig om et billede som steg frem for mit indre øie: synet af en vogn, som rullede hurtig forbi, forsvandt og kom igjen, og atter forsvandt og atter kom igjen, bestandig i ring, ad den samme vei. Dette billede slap mig ikke, men ledsagede mig gennem fantasiernes halv vågne stadium ind i den urolige søvn, jeg nu gled over i.

Drømmen har så at sige en kunstnerisk evne, idet den iklæder vore forestillinger en forunderlig virkelighed, som selv den mest anspændte indbildningskraft ikke magter at fremmane, og ganske anderledes tydelig end forhen *så* jeg nu vognen og skjelnede jeg enkelthederne. Det var en åben landauer, indeni sad en ældre hene med tænksomt ansigt, oppe på bukken kneisede en kusk i livrée, som styrede et par blanke, velstelte heste, og i forveien sprang en hvid og mørkspættet jagthund i store sæt og med høie glam. Jeg lagde mærke til alle disse foreteelser, til deres form og farve, til hver lyd, de gav fra sig: svøbens knalden, hestenes hovslag, julenes rullen, jeg opfattede altsammen med største nøiagtighed, skjønt det på en måde var nokså langt borte, da vognen bevægede sig nede på en slette og jeg selv stod høit oppe og betragtede den i fugleperspektiv. Ved dette overblik tabte jeg ikke mere vognen afsigte, men kunde følge den i dens fart langs den hvidgrå vei, som bugtede sig gennem det grønne landskabs trær og marker. Og hvor meget den kjørte, forblev afstanden mellem den og mig bestandig den samme: vognen fjernede sig ikke, men kom

heller ikke nærmere.

Mens jeg stod og så på den med en ubestemt følelse af, at i alt dette var der noget forkjert, men uden at kunne gøre mig rede for, hvad det egentlig stak i, hørte jeg fra usynligt hold en røst, som spurgte:

– Hvad er det, som driver vognen dernede? Kan du sige, hvad det er, som sætter vognen igang?

Jeg vilde til at svare, men fandt ikke ord. Hvad der satte vognen igang? Dette spørgsmål forvirrede mig. Det forekom mig umådelig enkelt, og jeg syntes, jeg skulde vide besked, men i øieblikket slog både tunge og tanke klik. Hvad der satte vognen igang? Det var jo ørkesløst bare at spørge, for det, der drev den fremad . . . hvert barn vidste det . . . det var selvfølgelig ... ja, hvad var det altså? Jeg var sikker på, jeg havde svaret liggende færdigt derinde, magasineret i min hjer-nekasse: derfra skulde og måtte det ud. Men hvor meget jeg anstrengte mig, jeg kom ingen vei. Hvad der satte vognen igang? Jeg følte det, som om liv og lykke afhang af løsningen af dette latterlig lette problem, og blev rent fortvilet over ikke at kunne klare det. Det var en pinefuld tilstand.

Idet jeg stirrede på vognen, ligesom for derfra at hente indskydelsen, det forløsende svar, blev jeg vår en omstændighed, som fyldte mig med undren og skræk. Hjulene, den rullede på, var ikke almindelige hjul, men havde et menneskelignende udseende: de var sælsomt forvredne skikkelser med krogede rygge og foroverbøiet i den grad, at hoved og fødder mødtes, så legemet dannede en fuldstændig runding. Og alt imens de dreiede sig i ustanselig hvirvel, frembragte de dumpe, halvkvale lyd, som formede sig til ord, hvis mening jeg forstod. De stønnede:

– Vi driver vognen, vi, som holdes nede. Det er os, som driver den frem i vort ansigts sved og med værkende ryg. Veienes støv har udtør-ret vor strube og blindet vore øine, og spidse småsten river flænger i vort kød. Ingen vil kjendes ved os, nedværdiget som vi er og overstænket med søle. Ingen ænser os, ingen siger os tak. Men det er nu os, som driver vognen alligevel.

Og ordene tabte sig i en utydelig mumien, men nu begyndte hestene, de blanke og velstelte, at vrinske, og det lød, som om de råbte:

– Ti stille, I støvslugere dernede! Usle redskaber er I og ingenting mere. Men *vi* er naturens fribårne sønner, som nærer os af markens frugter og henter styrke

fra moderjorden selv. Se på vor stolte reisning, vore kraftige muskler, vor spænstige gang! Og sig så, hvem det er, som får vognen til at gå. I kan bare dreie rundt i en evindelig ring og vilde aldrig komme af pletten, om ikke vi drog jer med os, vi, som drager alt tilhobe.

Og hestene løftede selvbevidst sine hoveder, men den livréeclædte kusk, som kneisede på bukken, smålo og sagde:

– Bliv nu ikke altfor balstyrige af indbildskhed. Gudbevares, I er nyttige skabninger, og det påskjønnes også, for I har fuldt op af havre og en hyggelig stald. Men det skal I lade jer nøie med, for hvad der går ud over det, er bare af det onde. Vognen kom nok galt afsted, om I fik tumle jer, som I lystede, om ikke tømme holdt igjen og svøben drev på. Husk, det er mig, som styrer, og sådan skal det være, og anderledes kan det heller ikke nogensinde blive.

Og han knaldede med piskan for at give sin tale mere eftertryk, men den, som sad indeni, den ældre herre med det tænksomme ansigt, ytrede, som hen for sig selv, med et medlidende smil:

– Menneskene bliver dog evig og altid de samme. Giv dem en kokarde på hatten, en sølvtesse på ærmet eller en af disse tingester i hånden, som her i verden forestiller en magt og en myndighed, og straks vil dette krimskrams opvække hos dem en uhyre følelse af deres egen uundværlige betydning. Som nu den opblæste fyr deroppe på kuskesædet. Sidder han ikke der og gererer sig, som om det var ham, det kom an på, ham og hans svøbe. Han glemmer, at svøben kun er et værktøi, at han selv kun er et værktøi i en andens tjeneste. Han glemmer, at vognen går did, den går, fordi *jeg* vil have det. Og hvorfor vil jeg have det? Fordi den *bør* gå did, fordi jeg har en hensigt med det. Det er den fornuftige tanke, det er den målbevidste vilje, det er ånden, som står bag og regjerer det hele. Alle ting regjerer ånden, de mindste som de største, og den er det også, som sætter vognen i bevægelse.

Og han taug og syntes at hensynke i grublen, men kusken måtte have hørt noget af det, som herren havde sagt, for han brummede i skjægget:

– Gad vide, hvordan ånden vilde blive færdig med kjøretøiet, om ikke tømme og svøbe hjalp til.

Men hestene knæggede:

– Gad vide, hvad tømme og svøbe skulde hjælpe, om der ikke var heste, som

var villige til at drage.

Men hjulene knirkede:

– Gad vide, hvad hestene havde at drage, om hjulene sled sig løs og fik alt til at vælte.

Og i deres sværtede ansigter lyste det vilde had ud af blodsprængte øine.

Men foran vognen sprang den hvide og mørkspættede jagthund i store sæt og med høje glam for at tiltrække sig opmærksomhed:

– Se på *mig!* Agt ikke på de andre! Se på *mig!* Jeg er altid foran! Vognen følger mig! Jeg får den til at gå! Jeg alene! Ikke nogen anden! Spørg bare kameraterne!

Og knapt var ordet halset ud, før de allerede var der, kameraterne, som manet op af jorden ved den blotte påkaldelse. En ubegribelig vrimmel: store og små, sorte og hvide, grå og gule, brune og røde, simple køtere og fine racedyr, brutale bulbidere og krybende grævlingehunde, forædte mopser og arrige spidser, opvakte pudler og troværdige nyfundlændere. Og ud fra denne yrende og kryende masse lød der begeistrede råb og beundrende udbrud:

– Se på *ham!* Ingen kan springe så fort som han. Bestandig er han forrest. Det viser, at han er en fører.

– Hør på *ham!* Ingen kan glamme så høit som han. Hans røst er den stærkeste. Det er derpå, en skal kjende en høvding.

Og larmen tog til, og sværmen blev tættere, og alt uhyggeligere blev de mig, disse bastardvæsener, som var hunde og dog ikke hunde, fir-benede skabninger med træk og lader, som mindede om tobenede. Og jagthunden selv havde undergået en forandring, fået et andet udvortes, et ansigt, jeg kjendte ... å, jeg kjendte det så godt ... men hvor havde jeg set det ... ?

Imens var vognen nået til et veiskjel, hvor den dreiede af fra chausséen og ind til venstre. Jagthunden derimod, som i iveren for at vise sine kunster ikke havde mærket det, vedblev at løbe lige efter næsen i den tidligere retning. Pludselig lod den til at ane uråd, så sig tilbage og opdagede, hvad der var påfærde. Men den lod sig ikke forbløffe. Med nogle vældige hop skrædede den over et par gjærder og befandt sig atter foran vognen, på den nye vei. Det hele var gået for sig i flyvende fart. Og idet den holdt hovedet en smule på skakke og skjelede lidt bagud for at sikre sig mod yderligere overrumpling, briskede den sig endnu mere end før og glammede højere end nogensinde:

– Se på *mig!* Se på *mig!* Vognen følger mig! Jeg får den til at gå! Ikke nogen anden! Bare jeg, bare jeg!

Og fra kameraterne lød det i jublende endrægtighed:

– *Han* får vognen til at gå, *han* får vognen til at gå! Ingen anden magter det! Bare han, bare han!

Og en gravmælt røst hævde sig og brølede:

– Hurra for høvdingen, han som altid er forrest!

Og de andre faldt ind, og det hyl, de opløftede, var så rædselsfuldt gennemtrængende, at jeg skvat i veiret og vågnede. Ude på gaden, lige nedenfor mit vindu, var nogle kjøtere kommet i slagsmål og gjorde et morderligt opstyr.

Jeg heftede mig ikke videre ved denne drøm, før jeg et par uger senere mødte en mand, hvem jeg kjendte af navn og udseende, ligesom han var kjendt af alverden ellers. Han var nemlig, hvad man kalder en foregangsmand, en veiviser for den offentlige mening, en ledende personlighed i samfundets anliggender. I samme nu, jeg så ham, slog et minde ned i mig: jagthundens fysiognomi. *Dår* var det ansigt, hvis rette eier jeg forgjæves havde søgt at komme på i drømme. Og med én gang stod manden og hans løbebane for mig i ny belysning. Visse nølende situationer, visse uventede tiltag, visse bratte vendinger, som før havde været mig gådefulde, fandt omsider sin forklaring. Den svage mistro, som længe havde ulmet i mig, blev til en lynsnar vished: det, han skyldte sit ry og sin karriere, det var jagthundens taktik.

Fra ham gled tanken helt naturlig over til andre ledere, og efterhvert som de passerede revue, gik det op for mig, at han langt fra var den eneste i sin slags. Der var dem, som gjaldt for at være store mænd, og så var de i grunden ikke andet end fixe fyre. Og jeg begyndte at se klarere, jeg kom under veir med en af førerskabets intime hemmeligheder. Den består i et meget enkelt kneb, som mulige lysthavende ikke noksom kan lægge sig på hjerte. Recepten lyder: sørg altid for at vise dig for publikum løbende foran vognen, mens du i smug holder øie med den – særlig ved veiskiller.

Og hvor er så den drivende kraft? Ja, *den* tror jeg ikke, man nogensinde bliver klog på. Hvad der kan siges, er kun dette: at vognen drives af ingen og alle, at den går sin gang, fordi det må så være, og ubekymret, om en jagthund springer i forveien eller ikke.